

Arkivarforeningen 75 år

Vilhelm Lange, underdirektør, Riksarkivet

En festtale for en arkivarforening?

En festtale til et 75-årsjubileum skal være en hyllest til jubilaranten, en anledning til å ta ham eller henne (eller i dette tilfellet *den*) frem i lyset for å betrakte objektet og dets virksomhet fra ulike sider.

For å vite hva det er vi feirer i kveld, er det nødvendig å vite hvordan og hvorfor foreningen oppsto. Da er det godt at Arkivarforeningen også har et historisk arkiv, som er avlevert til Riksarkivet. Arkivarer, viser det seg, bevarer sine arkiver med varierende flid – som alle andre. Arkivet er derfor langt fra komplett, men likevel til stor hjelp for den som vil finne ut av foreningens historie.

Arkivarforeningen ble stiftet lørdag 8. februar 1936. Denne dagen ble det holdt et møte i Riksarkivet etter utsendt innbydelse med vedlagt utkast til lover. Ti personer møtte – en riksarkivar, to statsarkivarer, to førstearkivarer og fem arkivarer. Ni menn og en kvinne. Møtet ble ledet av førstearkivar Agerholt. (Og i parentes bemerket: Tittelen førstearkivar ble på denne tiden brukt om avdelingsledere i Riksarkivet.) Lovutkastet ble vedtatt med små endringer.

Så ble det også bestemt at foreningen skulle søke tilslutning til Embedsmennenes Fellesutvalg (senere Embedsmennenes Landsforening). Det går en direkte linje fra Embedsmennenes Landsforening til dagens tilslutning til Forskerforbundet. Vedtaket er interessant, fordi det forteller oss noe om bakgrunnen for at foreningen ble opprettet, og hvorfor det skjedde da det skjedde.

På denne tiden var det nemlig ikke flust med tilsvarende foreninger i ”land som det er naturlig å sammenligne oss med”. Det viser seg at norske arkivarer var ganske tidlig ute med å danne en landsomfattende forening. Vi hadde den nederlandske forening (som til og med var ”kongelig”), stiftet i 1891, og den franske fra 1904. Men av det utvalget jeg har sett på, kommer vår arkivarforening på tredje plass med samme stiftelsesår som Society of American Archivists. De tyske, finske, britiske, svenske og kanadiske foreningene er alle fra etterkrigstiden.

Men det som virkelig setter den norske Arkivarforeningen i en spesiell stilling så vidt jeg kan skjønne, er dens todelte oppdrag: Den skulle ivareta medlemmenes økonomiske og tjenstlige interesser på den ene siden; deres faglige og kollegiale interesse på den andre. Dette var formulert i formålsparagrafen, som ble holdt uendret gjennom en lang rekke av år. Arkivarforeningen var fra første stund en reell fagforening, og ikke bare en forening for medlemmenes faglige behov.

Her ligger antakelig også svaret på hvorfor stiftelsen skjedde akkurat dette året. I 1933 var forhandlingsloven blitt vedtatt (en forløper for tjenestetvistloven), og statsansatte hadde fått forhandlingsrett i lønns- og personalspørsmål. Dette førte til en tilstrømming av medlemsforeninger til Embedsmennenes Fellesutvalg. Lønnsforhandlinger skulle føres høsten 1936, og Arkivarforeningens tilblivelse må sees i lys av dette.

På stiftelsesmøtet var riksarkivar Asgaut Steinnes blitt valgt til foreningens formann. Da det skulle holdes ordinært medlemsmøte (altså generalforsamling) i april, ønsket Steinnes å trekke seg fordi han ikke mente at etatens sjef burde ha dette vervet. Men han ble gjenvalgt etter at tre medlemmer hadde foreslått dette skriftlig ”under særlig hensyn til de forstående lønnsforhandlinger”.

Arkivarforeningen forble trofast mot sin dualistiske sjel i mange år. Først ved Forskerforbundets omorganisering i 1999 ble fagforeningsvirksomheten skilt ut fra det arkivfaglige. I mellomtiden måtte foreningen finne praktiske løsninger, og det skal jeg snart komme tilbake til.

Arkivarforeningens dobbelte oppdrag forklarer også at den hele tiden har vært omhyggelig med å definere sitt eget medlemsgrunnlag. Vi skulle kanskje tro at en forening som søker innflytelse var interessert i flest mulig medlemmer? Ikke så med Arkivarforeningen! Lovenes § 1, medlemsparagrafen, begrenset adgang til medlemskap til ”arkivembetsmenn og av departementet fast ansatte arkivarer i Statens arkivverk”. I 1957 – etter 20 år – fikk paragrafen en tilføyelse som utvidet medlemskapet til å gjelde ”midlertidig ansatte som har gjort tjeneste i full arkivarstilling i minst to år”. Først i 1973 kom en forsiktig utvidelse utover Arkivverket; da ble muligheten åpnet for medarbeidere ved Privatarkivkommisjonen og Norsk Historisk Kjeldeskriftinstitutt. På den ene av to ekstraordinære generalforsamlinger i 1976 ble medarbeidere ved Interkommunalt Arkiv Rogaland sluppet inn i det gode selskap, og senere samme år kom det tillegget som ble stående i hovedsak uendret til 1990-årene: ”Generalforsamlingen kan innvilge medlemskap til andre søkere med tilsvarende kvalifikasjoner og med beslektet arbeidsfelt”. Litt ondskapsfullt kan man si at foreningen har vært mer opptatt av å holde medlemmer ute enn inne.

Men vi skal ikke være ondskapsfulle, for alt har sin sammenheng. I norsk organisasjonsliv er det tradisjon for å være på vakt mot å slippe andre yrkesgrupper eller utdanningsgrupper inn på egne enemerker. Allerede på stiftelsesmøtet møtte foreningen denne konflikten, da det viste seg at to av de innbudte, statsarkivar Bergwitz og arkivar Jerve, allerede var medlemmer av Arkivtjenestemenns Forening som var tilsluttet Statstjenstemannsforbundet. Spørsmålet om dobbelt medlemskap ble reist, men fikk ligge inntil videre. En indikasjon på hvordan det gikk, ser vi av en melding fra Bergwitz til formannen noe senere. Han bekrefter sitt medlemskap i Arkivarforeningen, ”på vilkår av, 1) at samtlige arkivarer melder seg til arkivar Jerve som medlemmer av arkivtjenestemennsforeningen, hvor de hører heime, ikkje som haleheng til embetsmenns fellesutvalg, 2) at denne nye forening ikkje er gått inn innen april flyttetid 1936”. Den første betingelsen ble ikke innfridd, og Arkivarforeningen fikk fra starten 14 medlemmer, uten Bergwitz. Men det er verdt å merke seg at han ikke var den eneste som hadde liten tro på at foreningen kunne være levedyktig.

Etter som årene gikk, må foreningens doble misjon ha vært vanskelig å håndtere. Fagforeningsarbeidet må ha fått lite spillerom. Fra ledelsen ble det tidlig gitt uttrykk for betenkeligheter ved å få habilitetsproblemer i saker som de var med på å diskutere i Arkivarforeningen og som de senere kunne få til avgjørelse som embetsmenn. Derfor må den såkalte Tillitsvalgtordningen ha kommet som en lettelse. Tillitsvalgtordningen var en forening innenfor Arkivarforeningen som ble opprettet som et utøvende organ for de fagforeningspolitiske sakene, med hovedtillitsvalgte, formann og styre valgt på eget årsmøte. Ordningen ble første gang diskutert på generalforsamlingen i 1978, videre diskutert i 1979 og deretter vedtatt i 1980 (dette er litt usikkert på grunn av hull i arkivet). De av Arkivarforeningens medlemmer som var ledere, var utelukket fra medlemskap i

Tillitsvalgtdordningen. Ordningen varte helt til omorganiseringen av Forskerforbundet i 1999. Tillitsvalgtdordningen var lett å forstå for alle Arkivarforeningens medlemmer, men komplett uforståelig for alle andre. Det fikk ikke større konsekvenser enn at en god del intern post stadig ble feiladressert.

Den faglige virksomheten var enklere å håndtere. Her mener jeg også at Arkivarforeningen har gjort en innsats den kan være bekjent av. Det er nok å nevne fenomenet Norsk Arkivseminar, som var foreningens fra starten, og publikasjonen Norsk Arkivforum som med uregelmessige mellomrom har publisert seminarinnlegg og ved et par anledninger festskrift med faglige artikler til ære for enkelte fortjente kolleger ved runde bursdager. Vi må nevne dagsturene og dristig anlagte medlemsekursjoner (hvem ville vel i dag få lokket med seg Arkivarforeningens medlemmer på tog til Arendal, med overnatting på dobbeltrom? – Det gjorde jeg!). Så er det alle dagsseminarene de siste 11-12 årene, og ikke å forglemme de månedlige lunsjmøtene i Riksarkivet.

Jeg nærmer meg avslutningen. Dette er altså som dere skjønner, ingen fullstendig oppsummering av Arkivarforeningens virksomhet. Foreningen begynte som en liten gruppe på fjorten, nært konsentrert rundt Riksarkivet og med forgreninger til statsarkivene. Den fortsatte i det sporet til godt ut på 1990-tallet, og potensialet for medlemsvekst var derfor begrenset. Slik er det ikke lenger, og i de siste ti årene har medlemstallet mer enn fordoblet seg. Omtrent halvparten av medlemmene kommer fra institusjoner utenfor Arkivverket. Det gir muskler og muligheter, men stiller også krav.

En lettvtint slutt på en jubileumsfesttale ville være å heve glasset, ønske lykke til med de neste 75 år og sette seg til stormende applaus. Det skal jeg ikke gjøre. Jeg vil heller komme med noen forhåpninger til Arkivarforeningen. Jeg skal begrense meg til tre:

For det første: Jeg håper at Arkivarforeningen vil fortsette å arbeide for å få alle til å innse at det er bevaring av arkiver – de offentlige og private – som er kjernevirksomheten vår. At betegnelsen arkivar er en hederstittel som ikke får oss til å tenke på en blekkfingret, bindersplukkende kontorist, men at kunnskapen om og gleden over arkivene setter oss i stand til å dikte fortiden frem for folk. Ikke ”brukere” – folk!

For det andre: Jeg ønsker at Arkivarforeningen vil bidra til å bygge bro mellom faggrupper. Alle som er opptatt av å bevare arkiver; ikke bare historikerne, ikke bare papirarkivarene, ikke bare de som kan lese gotisk håndskrift (men for all del: Også de!) – men òg de som jobber med elektroniske arkiver, som utvikler systemer, som lever daglig med Arkivene – de skal også føle at de er arkivarer, fordi vi alle er på det samme laget.

Og det tredje: Arkivarforeningen må være i bresjen for at det skal være grobunn for arkivfaglig forskning og utviklingsarbeid i våre virksomheter. Uten det, vil noe visne. Men i vårt 75. år kan vi også våge å tenke en formastelig tanke: Det er mange fagfeller der ute som holdes utenfor Arkivarforeningens fellesskap på grunn av organisasjonsmessige formaliteter. Hvordan kan vi få dem med? Tør vi se gamle Bergwitz smile i sitt skjegg?

Lykke til!